

ВІЙСЬКОВІ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВНОУПВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ УНР ІВАНА ОГІЄНКА (листопад 1919 – квітень 1920 рр.)

У статті досліджується діяльність Головноуповноваженого уряду (ГУ) УНР Івана Огієнка із розв'язання низки військових питань, віднесених до його компетенції. На основі опублікованих архівних джерел, матеріалів преси та праць українських дослідників висвітлено основні напрямки роботи ГУ УНР у військовій сфері, які були предметом колегіального розгляду на засіданнях Комітету та Військової ради при Головноуповноваженому, працівниками референтури військових справ та різних тимчасових комісій. З'ясовано особистий внесок Івана Огієнка щодо фінансової допомоги діючим військовикам, військовополоненим та повстанським формуванням, що діяли у ворожому тилу. Звернуто увагу на порядок фінансування військових шпиталів, відстоювання прав українських козаків, встановлення опіки над військовою юнацькою школою, розміщеною у Кам'янецькому повіті, проведення обліку майна Збройних сил УНР, що залишилося на Поділлі, а також особового складу їх військових підрозділів. Також визначено компетенції Івана Огієнка при вирішенні комплексу військових питань. Крім того, зроблено спробу уточнити раніш висунуті положення, що стосуються оцінки особистої участі Івана Огієнка у процесі творення боєдатних військових формувань при підготовці до польсько-українсько-радянської війни 1920 р.

Ключові слова: Головноуповноважений уряду УНР, Іван Огієнко, армія УНР, Симон Петлюра, Директорія УНР, Комітет при Головноуповноваженому, референт військових справ, Військова рада, військова юнацька школа.

Військова спроможність країни до самозахисту має завжди бути у центрі уваги політиків, адже відома з часів стародавнього Риму істина «*si vis pacem, para bellum*» (хочеш миру – готовся до війни) навіть у сьогоdnішній час не втрачає своєї актуальності, не кажучи вже про буремні події ХХ ст., особливо для України революційної доби 1917-1921 рр..

Головноуповноважений (ГУ) Іван Огієнко, один із не багатьох державотворців зазначеного періоду, який, отримавши «повноважність» в умовах режиму польської окупації, на чільне місце у своїй діяльності ставив широке сприяння військовикам. Саме українська військова сила мала відновити контроль над всією територією УНР, забезпечити перехід до запланованих реформ. Масштаби сприяння у розбудові військової сфері від ГУ уряду УНР, Комітету при ГУ (КГУ), референтури військових справ при ГУ поки що не до кінця з'ясовані історіографією, хоча їхній вклад мав велике значення для подальшої боротьби за нашу незалежність. Різні військові питання в діяльності ГУ частково розглядали дослідники І. Тюрменко [7;15], О. Завальнюк [22;23], М. Ковальчук [16] та ін. дослідники.

Метою статті є з'ясування сутності питань, пов'язаних з існуванням та підтримкою українського війська наприкінці 1919 – у перших місяцях 1920 рр., та спроби їх оперативного розв'язання структурами інституту головноуповноваженого уряду УНР Івана Огієнка через прийняття ними відповідних рішень.

Найявні історичні джерела дозволяють встановити, що ГУ за півроку доводилося розв'язувати низку різної складності питань, спрямованих на підтримку Збройних Сил країни, їх резерву, збереження матеріально-технічної бази тощо. Для цього було налагоджено чітку роботу військового представництва в КГУ, референтури військових справ та Військової ради, приймалися важливі організаційно-розпорядчі документи з метою підтримки (повністю або частково) життєдіяльності певних військових формувань УНР та збереження військового майна на підконтрольній ГУ території, надавалася значна за обсягами фінансова допомога військовикам, військовополоненим та повстанським формуванням у ворожому тилу на території УНР.

Першочерговим завданням, яке ставилося перед Іваном Огієнком після отримання повноважень головноуповноваженого, було забезпечити роботу КГУ як дорадчого органу [8, с.195], до якого увійшли по одному представнику від усіх присутніх у Кам'янці-Подільському центральних державних установ [1]. Зокрема, Міністерство військових справ тут представляв П. Ліхачевський, Головне управління Військово-Морського Флоту – Мандрика, Головне управління Головного Штабу армії УНР – Ф. Артеменко,. Усі вони відстоювали у цьому органі інтереси військовиків [2, с.16-17].

Для дотримання «правового провадження справ», які стосувалися компетенції ГУ, створювалися управління референтур, зокрема й військової. Цей орган мав виконавчі функції при КГУ [3] та діяв на підставі засад, що регулювали його роботу, передусім «Положення про референтуру військових справ при Головноуповноваженому уряду УНР» [2, с.302-304]. Референтом військових справ 19 листопада 1919 р. було обрано Ф. Артеменка (з 10 грудня 1919 р. – отамана Ф. Колодія [5, с.1], який, за І. Тюрменко, входив і до КГУ [7, с.107]). Для виконання поставлених перед цією структурою завдань ГУ своїм наказом сформував відповідний штат. Так, на роботу прийняли Літінську – журналісткою, Пенерджі – друкаркою, С. Фурман-Топольського – кур'єром, М. Гей – акцептантом (здійснювала грошову оплату за виставленими рахунками), Феценко – старшиною з різних доручень, К. Сивошанку-Вротновського – помічником референта [2, с.17;22]. Управління військової референтури складалося з трьох відділів: персонального складу (для реєстрації всіх співробітників військових установ), військового майна (для обліку українського військового майна) і рахунковий (для проведення грошових операцій) [2, с.29]. Чисельність працівників і особовий склад цієї референтури був не постійним, наприклад, станом на 17 березня 1920 р. кількість співробітників збільшилася до 27 осіб [2, с.81-82].

В умовах тривалого воєнного стану УНР для професійного вирішення різних складових військової справи потрібно було мати постійно діючий дорадчий орган. Це добре усвідомлював як І. Огієнко, так і ті професіонали, які були в його розпорядженні. Керуючись, зокрема, потребою кращого розуміння і вирішення «справ з майном і військовими особами» при ГУ в грудні 1919 р. було утворено спеціальну Військову раду [6]. До її складу увійшли отаман В. Зелінський, отаман І. Кобза, отаман Павленко і Державний інспектор Теліжинський [5]. Цьому органу допомагала Комісія із розслідування і вияснення справ старшин розформованих частин, що не виїхали з Кам'янця-Подільського (складалася з Державного інспектора та референта військових справ) [2, с.272] та спеціально створена у січні 1920 р. військово-санітарна служба, яка опікувалася хворими на інфекційні захворювання військовиками [21].

М. Ковальчук встановив, що після від'їзду уряду УНР 16 листопада 1919 р. у Кам'янці-Подільському з різних причин залишилися поза евакуацією: начальник Головного управління Генштабу С. Дядюша (відповідав за не евакуйованих хворих старшин та козаків), Головний військовий прокурор Дієвої армії УНР отаман Є. Мошинський, командувач авіації полковник В. Павленко, отамани Ф. Колодій, В. Зелінський та інші військові високопосадовці для «проведення роботи по створенню українських частин під польською окупацією» [4, с.260]. Щодо певної конкретики у зв'язку з виконанням цих надскладних завдань, то дослідник нічого не зазначає. Скоріш за все, на той час був лише відповідний загальний план. Утім для наповнення його конкретними заходами потрібні були переговори з польським союзником, який, як сподівалися в уряді УНР, надасть українській стороні потужну матеріально-технічну допомогу.

На нашу думку, зазначене військове представництво у державній резиденції УНР, яке кадрово підсилювало управління ГУ, відповідало стратегічній меті – акумулювання сил для подальшої боротьби за незалежність країни. Представники у КГУ, референтура військових справ, Військова рада постійно опікувалися вирішенням військових справ та подавали пропозиції на розгляд колегіальному органу або затвердження Іваном Огієнком, який, у свою чергу, вносив відповідні пропозиції до РНМ чи Головному Отаману С. Петлюрі. Завдяки механізмам, розробленим ГУ, військовики прямо чи опосередковано, не завжди публічно мали змогу впливати на прийняття управлінських рішень у питаннях, які стосувалися різних аспектів воєнної політики.

Для розуміння масштабів підтримки військовиків і захисту їх матеріальної бази у Кам'янці-Подільському досить важливим було у тих умовах з'ясувати чисельність особового складу та взяти на облік військове майно, що залишалося на окупованій поляками території і могло бути використане чужинцями у своїх цілях. Для вирішення цих завдань ГУ наказав усім військовим частинам та інституціям, які не виїхали з міста до 24 листопада 1919 р., упродовж двох днів подати відомості про наявні у них майно і персо-

нальний склад [8]. Також усім старшинам і військовим урядовцям Української армії (лише етнічним українцям) було наказано з'явитися на реєстрацію до управління Кам'янецького повітового військового начальника [12]. Складені списки зареєстрованих відсилали українському командуванню [13]. В результаті проведених заходів вдалося встановити, що станом на 6 грудня 1919 р. у державному центрі УНР перебували кількасот старшин-українців [19]. Окрема увага зверталася на військовополонених, що поверталися з Польщі. Наказом від 8 грудня 1919 р. їх треба було брати на спеціальний облік цією ж установою «...по посвідках польської влади, якими удоводняється [підтверджується. – Авт.] ... їх перебування в полоні» [2, с.27-28]. Важливим підготовчим заходом, спрямованим на передбачуване формування нових українських військових частин, було взяття на облік військовою референтурою до 1 січня 1920 р. усіх військовозобов'язаних, які проживали у Кам'янці-Подільському [2, с.29].

Для опису військового майна було утворено спеціальну «Комісію для контролю відносно державного майна» [9]. Щоб доставити частину описаного до регулярних частин, на прохання Державного інспектора було виділено позичково 150 000 грн. [11]. Майнові справи І. Огієнко доручив референту військових справ [2, с.26].

Щоб військове управління працювало ефективніше, ГУ наказав Кам'янець-Подільському повітовому військовому начальнику активізувати свою роботу, а його колезі з сусіднього Новоушицького повіту – здати всю готівку, коней з упряжем та возами до Кам'янця-Подільського, оскільки була загроза їх втрати [10]. З наказу ГУ полковник Шандрук провадив роботу з реформування та формування на Поділлі 1-го Рекрутського пішого полку, який, як і юнацька військова школа, мав підлягати начальнику дивізії отаману Колодню [2, с.44-45]. На жаль, наскільки успішним було виконання цього Огієнкового наказу встановити не вдалося. Скоріш за все, осередок полку увійшов до складу 4-ї стрілецької бригади отамана О. Шаповала (полків у ній не було), яка згодом влилася до 2-ї стрілецької дивізії, що на початку 1920 р. формувалася на Поділлі за сприяння польської сторони.

Відстоювання прав військовиків постійно було у полі зору ГУ. Так, з огляду на неможливість отримання атестатів від муштрових частин Дієвої Армії, він наказано задовольняти всім належним хворих старшин, урядовців та козаків на час їх лікування у місцевих шпиталях [2, с.36]. Щоб забезпечити справедливе розслідування різних колізій, у які потрапляли військовики, І. Огієнко наказав усі слідчі дії у їх судових справах проводити тільки за розпорядженням референта судових справ [2, с.39].

Одним із найскладніших у вирішенні військових питань було матеріальне забезпечення наявного особового складу відповідно до чинного українського законодавства. У зв'язку з тим, що певна частина військовиків уникала обліку, побоюючись, що їх відправлять воювати, ГУ змушений був розпорядитися, щоб Державний

банк і місцева скарбниця не видавали книжок ощадної каси, які давали право отримувати встановлені кошти, тим військовикам, які не значаться у списках референта військових справ на отримання цих документів [10]. Цей захід подіяв, і незабаром список взятих на облік поповнився. Крім того, усім старшинам, лікарям та урядовцям Дієвої Армії, що стали на облік у референтурі військових справ, за розпорядженням І. Огієнка виплачували «харчові гроші» (по 200 грн. на добу) з 16 листопада по 1 січня 1920 р. Грошові кошти отримували також сім'ї старшин які виїхали до Дієвої армії чи до табору у м. Домб'є (Польща), де відбувалася концентрація особового складу українських вояків, при умові, що її не отримував глава сім'ї [2, с.40]. Допомогу виплачували і одужуючим козакам – «на добу у 160 гривень на 3 місяці [вперед] з огляду на те, що інтендантські склади розформовані і конфісковані поляками». Поряд з цим, надавали допомогу «старшинам Дієвої Армії і тим військовим особам Центральних Установ, котрі не одержали добавки на дорожнечу» – 100 карб. на добу, починаючи з 16 листопада до 15 грудня 1919 р. [2, с.203]. Станом на 13 грудня того ж року, згідно даних військового референта, у шпиталях Кам'янця-Подільського нараховувалося близько 2500 хворих та одужуючих старшин, військових урядовців та козаків без одягу та взуття [2, с.299]. Тож грошових коштів для допомоги цим категоріям військовиків потрібно було багато. Їх друк, за наказом І. Огієнка, забезпечувала Експедиція заготівлі державних паперів – спеціалізоване державне підприємство, яке після від'їзду Директорії і уряду УНР залишилося у Кам'янці-Подільському і працювало під контролем Головноуповноваженого.

На початку 1920 р. Комітет при ГУ прийняв рішення продовжити виплату «харчових грошей» для козаків української армії – «від 1 до 25 січня 1920 року оклад затверджений на грудень 1919 року в розмірі 150 гр[ивень] на добу з додатком натурою чаю і цукру, рахуючи витрату на добу не більш як 40 гр[ивень] на чоловіка. З 25-го січня до 1 березня 1920 року установлено загальну витрату не більше 300 гривень з обов'язком давати козакам обід, вечерю і двічі чай» [2, с.232]. Встановлені грошові і продуктові норми не давали змоги задовольняти потреби рядового складу військи на достатньому рівні. Утім в умовах галопуючої інфляції, коли абсолютна більшість кам'янчан опинилися за межею бідності, вони все-таки сприяли виживанню захисників країни.

І. Огієнко намагався підтримати старшинський склад. Коли до нього звернулися співробітники державних центральних установ з проханням надати їм різдвяну допомогу, яка практикувалася у попередні роки, було прийнято рішення піти їм назустріч, причому до цієї категорії зараховували і місцевих держслужбовців, і старшин та урядовців військового відомства, «включаючи Дієву Армію» [2, с.212].

На допомогу українським полоненим, що направлялися додому з Австрії, але затрималися у Чернівцях, Хотині і Новоселиці через відсутність засобів до життя, негайно було спрямовано 84.000 грн. [18]. Щоб підтримати прибулих з м. Ланцута 27 січня

1920 р. військових урядовців, старшин і козаків, КГУ, як свідчить опубліковане архівне джерело, виділив 1 000 000 карб. Ці кошти референт військових справ повинен був поділити між ними рівними частинами, без різниці рангу [2, с.227-228]. І. Огієнко, проживаючи в еміграції, згадував, що вказану суму було розподілено не у Кам'янці-Подільському, а у польських таборах Тернополя, Ланцуга та Домб'є, де знаходилися хворі інтерновані українські військовики [2, с.202-201]. Скоріш за все, тут вкралася помилка, яка проте не спростовує факт надання відчутної допомоги тим знедоленим, які побували у таборах для українських військовополонених. До речі, допомога тим, хто побував як військовополонений у європейських країнах, від ГУ таки надходила. О. Завальнюк з'ясував, що на поштіття білизни, одягу і взуття для хворих і полонених українців, які знаходилися у Європі, КГУ видав аванс в розмірі 3 млн. крб. [22, с.59]. Крім того, для допомоги інвалідам війни в УНР було профінансовано діяльність протезної майстерні при 11-му військовому шпиталі у Кам'янці-Подільському [23, с.389].

Українська влада дбала про тих, хто незабаром мав взяти до рук зброю і звільняти захоплену більшовиками територію. Так, усім від'їжджаючим до табору в Домб'є наказом ГУ від 23 грудня 1919 р. надавалася допомога «харчовими грішми»: «не одержавшим допомоги по закону 12 листопада і служившим у Дієвій Армії та муштрових частинах по – 3 000 карбованців і одержавшим допомогу і служившим в центральних і місцевих установах – по 1 500 карбованців» [20]. Також усім від'їжджаючим від 10 лютого 1920 р. до Дієвої Армії, на підставі постанови Військової ради, виплачували утримання та кошти замість пайка за січень і лютий, а тим, хто не отримав допомоги за законом від 12 листопада 1919 р., виплачували по 500 карб. [17, с.237]. Станом на 1 лютого 1920 р. референтура народного опікування витратила на лікування, реабілітацію і переїзд 554 раніш хворих військовиків 2114734 грн. [22, с.59], що дало змогу певною мірою посилити той контингент, який готувався до участі у майбутній війні проти більшовиків.

ГУ сприяв також діяльності повстанських формувань. Для культурно-просвітницьких потреб, згідно наказу Голови Директорії УНР від 27 грудня 1919 р. та копії постанови про асигнування з Державної Скарбниці, Іван Огієнко мав видати 3 500 000 гривень Командуючому Повстанськими військами та Дніпровського повіту сотнику Д. Робаківському [14, с.262-363]. Через брак джерел поки що залишається не з'ясованим, чи отримали повстанці призначені їм кошти.

Окремі епістолярні пам'ятки підштовхують до думки, що Головноуповноважений ніби мав сприяти (?) і тим українським військовим частинам, які відправилися у Зимовий похід по ворожих тилах. До цього у непрякій формі схиляє лист Головного Отамана С. Петлюри І. Огієнку від 26 грудня 1919 р., у якому керівник держави зобов'язував представника вищої української влади на Поділлі мати на увазі і не забувати, «що ті військові частини, які ... [послані] в тил Денікіну, повинні провадити повстанчеську

акцію не тільки проти Денікіна, але й проти большевиків. Тим часом ця акція може уцухати чи припинитись, в залежності од стратегічних обставин, але основна лінія і гасла: «У. Н. Р.» залишається і надалі для тих, хто пішов в тили Денікіна чи на територію, заняту большевиками, – обов'язковою» [24, с.13]. Про конкретні доручення тут не йдеться. Та й навряд чи було б раціонально вимагати допомоги українському війську, яке знаходилося від державної резиденції за сотні верст. Звісно, через спецкур'єрів можна було організувати доставку їм певних грошових сум. Утім, як показує аналіз згаданого листа, С. Петлюра таких пропозицій не робив. Тож, скоріш за все, глава держави наставляв І. Огієнка на проведення відповідної роз'яснювальної роботи в українських колах і необхідність продовжувати державницьку роботу у тих умовах.

В історіографії зафіксовано певні спроби переоцінити діяльність ГУ у певних військових питаннях. І. Тюрменко, яка внесла найбільший внесок у дослідження практичних аспектів тодішньої біографії цього державного діяча, переконує, що одним із напрямів цієї діяльності «стало збереження й організації українського війська» [15, с.77], а «... створення нових військових формувань, які б захищали Українську державу» [15, с.78]. З цим можна погодитися лише частково, адже керівництво держави не доручало ГУ, який не мав військової підготовки, безпосередньо займатися організацією українських Збройних Сил. У цьому випадку варто вести мову швидше про сприяння процесові творення нових військових структур, зокрема бригади О. Шаповала. Віднайти факти про безпосередню участь Івана Огієнка у цьому будівництві поки що не вдалося. Разом з тим відомо, що організація 4-ї стрілецької бригади на Поділлі відбувалася за наказом Головної Команди Війська У.Н.Р. від 25 лютого 1920 р., а її організація була покладена на отамана О. Шаповала, про що він мав інформувати військову референтуру та звертатися до ГУ за услякою практичною допомогою. Згідно цього ж документу, «Юнацька школа, збірно-етапний пункт (колишній Військовий Кам'янецький пункт), команда видужуючих та усі військові шпиталі» підлягали ГУ. Також на нього покладалося: опікування й відповідне розподілення всіх військових осіб у Кам'янці-Подільському та його околицях, охорона військового майна та збір необхідних військових відомостей [14, с.367-369]. Ці завдання ГУ, як свідчать джерела, виконував сповна, наприклад, у квітні 1920 р. він надав військовому міністру УНР В. Сальському інформацію, що в районі Проскурів-Староконстантинів перебували близько 300 українських старшин і 10 000 вояків, які одужали від епідемії тифу і готові були до збройної боротьби за УНР [16, с.179]. Нею міністр скористався для вироблення відповідних дій.

Сам Іван Огієнко так розповідав про свою діяльність у військовій сфері: «Головноуповноважений міністр звернув на військовиків особливо пильну увагу – усіх їх організував, усіх поставив до праці, усім дав роботу. Поляки на все це дивилися з острахом і не раз намагалися розігнати військових з Кам'янця, але міністр Огієнко пильно їх беріг та сильно за них заступався. І коли

настав слухний час, березень-квітень-травень 1920 року, то кадри для Української Армії були готові. На особливу увагу заслуговує ще й те, що Головноуповноважений зберіг навіть військову Юнацьку школу, з якої вийшли сотні молодих українських старшин...» [17, с.246-247]. Як видно, ГУ з якихось причин перебільшив значення зосереджених у Кам'янці-Подільському і навколишньому районі військових сил УНР, адже відомо, що у бойових діях, які 25 квітня 1920 р. спільно розпочали об'єднані польсько-українські сили, нараховувалося 60 тис. польських і 5 тис. українських вояків дивізії полковника О. Удовиченка (і зосереджувалися вони далеко від цього місця) [25, с.336-337].

Тривалість представництва військовиків в розгалуженій системі управління ГУ була різною. Наприклад, у КГУ вони востаннє засідали 13 березня 1920 р. [2, с.244]. Референтура військових справ існувала з 19 листопада 1919 р. по 1 квітня 1919 р. [2, с.149-150]. Військова рада засідала усього три-чотири рази (18 і 20 грудня 1919 р., 14 лютого 1920 р., і, можливо, 2 лютого 1920 р., так як вдалося знайти постанову цього органу) [2, с.149-150, 226, 238, 244, 362].

Отже, військова сфера займала значне місце в діяльності інституту Головноуповноваженого уряду УНР. Було створено спеціальні органи, які відали питаннями, що стосувалися різних аспектів життєдіяльності українського війська, сприяли вирішенню низки назрілих проблем організаційного, персонального, фінансового, матеріально-технічного характеру. Важливе значення мали сприяння організації військових управлінь, рад, представництв; прийняття І. Огієнком сутнісних організаційно-розпорядчих документів для функціонування військових установ та розв'язання різноманітних питань; організація і вироблення механізму надання невідкладної фінансової допомоги військовикам і військовополоненим. Неабияке значення мали зусилля із збільшення чисельності військового контингенту і збереження українського військового майна у підконтрольному ГУ районі.

Надалі треба продовжувати дослідження піднятих питань, щоб дати більш глибоке і повне розуміння багатогранності процесу військового будівництва та його ефективність на Поділлі наприкінці 1919 – на початку 1920 рр. за безпосередньої участі головноуповноваженого уряду УНР Івана Огієнка.

Список використаних джерел та літератури:

1. Журнали засідань Ради Народних Міністрів № 237 від 16.11.1919 р. Ч. 234 // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: документи і матеріали / Упорядник В. Верстюк. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. Т. 1. С. 575.
2. Головноуповноважений уряду Української Народної Республіки (1919–1920): документи та матеріали / Упорядник, автор вступної статті В. Адамський. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2017. 493 с.
3. Хроніка. Інститут Референтів // Наш шлях: щоденна демократична безпартійна газета. Кам'янець Подільський. 1919. 23 листопада. Ч. 1. С. 2.

4. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння: наукова монографія. Київ: Темпора, 2006. 576 с.
5. Наказ Головноуповноваженого Уряду Української Народної Республіки // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 12 грудня. Ч. 16. С. 1.
6. Хроніка // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 12 грудня. Ч. 16. С. 2.
7. Тюрменко І. Іван Огієнко – Головноуповноважений уряду УНР (листопад 1919 – жовтень 1920 рр.) // *Укр. іст. журнал*. 1999. № 5. С. 101-109.
8. Наказ Головноуповноваженого Уряду Української Народної Республіки // *Трудова громада: орган Кам'янецької організації У. П. С. Р.* Кам'янець на Поділля. 1919. 27 листопада. № 117. С. 1.
9. Звіт 1-го і 2-го засідання Комітету при Головноуповноваженому Уряду УНР // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 30 листопада. Ч. 7. С. 2.
10. Наказ Головноуповноваженого Уряду Української Народної Республіки // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 2 грудня. Ч. 8. С. 1.
11. Хроніка // *Трудова громада: орган Кам'янецької організації У. П. С. Р.* Кам'янець на Поділля. 1919. 2 грудня № 121. С. 2.
12. Наказ Головноуповноваженого Уряду Української Народної Республіки // *Трудова громада*. Кам'янець на Поділля. 1919. 3 грудня № 122. С. 1.
13. Звіт 9-го засідання Комітету при Головноуповноваженому Уряду УНР // *Воля: орган Кам'янец. орг. У.С.Д.Р.П.* Кам'янець-Подільський. 1919. 4 грудня. С. 2.
14. Петаюра Симон. Статті. Листи. Документи / Упорядник В. Сергійчук. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. IV. 704 с.
15. Тюрменко І. Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / Передмова Н. Миронець. Київ, 1998. 282 с.
16. Ковальчук М. Чисельність армії УНР в Кам'янецьку добу Директорії (червень – листопад 1919 р.) у світлі архівних документів // *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: збірник статей на пошану професора П.П. Гудзенка / Відп. ред. В.М. Даниленко*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. Вип. 12. С. 159-197.
17. Огієнко І. Рятуння України / Упоряд. М. Тимошик. Київ: Наша культура. 2005. 464 с.
18. Хроніка // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 9 грудня. Ч. 13. С. 2.
19. Хроніка // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 9 грудня. Ч. 13. С. 2.
20. Наказ Головноуповноваженого Уряду Української Народної Республіки // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1919. 25 грудня. Ч. 26. С. 1.
21. Хроніка // *Наш шлях*. Кам'янець Подільський. 1920. 24 січня. Ч. 13. С. 2.
22. Завальнюк О. Гуманітарна діяльність Івана Огієнка в Кам'янці-Подільському: основні напрямки, масштаби і результативність (1918-1920 рр.) // *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер.: історична та філологічна*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2015. Вип. XI. С. 54-62.
23. Завальнюк О. Діяльність української влади із соціального захисту громадян УНР (листопад 1919-листопад 1920) // *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 2013. Т. 23. С. 387-397.
24. Войтович О. Лист Головного отамана військ УНР Симона Петлюри Головноуповноваженому Уряду УНР Івану Огієнку (26 грудня 1919 року) // *Архіви України: науково практичний журнал*. № 1 (306), 2017. Січень-лютий. С. 7-15.

25. Історія українського війська / [керівник проекту К. Галушко]. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 414 с.

А. И. Марчук

Военные вопросы в деятельности Главноуполномоченного правительства УНР Ивана Огиенко (ноябрь 1919 – апрель 1920 гг.)

В статье исследуется деятельность Главноуполномоченного правительства (ГУ) УНР, Ивана Огиенко, по решению ряда военных вопросов, отнесенных к его компетенции. На основе опубликованных архивных источников, материалов прессы и трудов украинских исследователей освещены основные направления работы ГУ УНР в военной сфере, которые были предметом коллегиального рассмотрения на заседаниях Комитета и Военного совета при Главноуполномоченным, работниками референтуры военных дел и различных временных комиссий. Выяснено личный вклад Ивана Огиенко в финансовой помощи действующим военным, военнопленным и повстанческим формированиям, которые действовали в тылу врага. Обращено внимание на порядок финансирования военных госпиталей, отстаивание прав украинских военных, установление опеки над военной юношеской школой, размещенной в Каменецком уезде, проведение учета имущества Вооруженных сил УНР, что осталось на Подолье, а также личного состава их военных подразделений. Также определены компетенции Иван Огиенко при решении комплекса военных вопросов. Кроме того, сделана попытка уточнить раньше выдвинутые предположения, касающиеся оценки личного участия Ивана Огиенко в процессе создания боеспособных воинских формирований при подготовке к польско-украинско-советской войны 1920 г.

Ключевые слова: Главноуполномоченный правительства УНР, Иван Огиенко, армия УНР, Симон Петлюра, Директорія УНР, Комитет при Главноуполномоченным, референт по военным делам, Военный совет, военная юношеская школа.

O. I. Marchuk

Military issues in the activities of Ivan Ohienko, the Chief Authorized Officer of Government of the UNR (november 1919 – april 1920)

The article investigates the activity of Chief Authorized Officer (GU) of the UNR, Ivan Ohienko, on the resolution of military issues related to his competence. Based on published archival sources, materials in the press and works of Ukrainian researchers, the main directions of the work of the GU UNR in the military sphere were discussed. They were the subject of joint consideration at the meetings of the Committee and the Military Council under the Chief Authorized Officer's attention, military affairs officers and various temporary commissions. The personal contribution of Ivan Ohienko, concerned financial assistance to active military affairs, prisoners of war and rebel groups, operated on the enemy rear, was revealed. The attention has been paid to the financing of military hospitals, defence of the rights of Ukrainian military personnel, establishment of guardianship of a military youth school located in the Kamyanets district, registration of the property of the Armed Forces of the UNR who remained in Podillia, as well as the personnel of their military units. The competence of Ivan Ohienko in solving military issues is also defined. In addition, an attempt has been made to clarify earlier provisions concerned the assessment of Ivan Ohienko's personal par-

icipation in the process of creating combat-capable military formations in preparation for the 1920 Polish-Ukrainian-Soviet War.

Key words: Chief Authorized Officer of the UNR, Ivan Ohienko, UNR Army, Simon Petliura, UNR Directory, Military Council under the Chief Authorized Officer, military affairs officer, Military Council, military youth school.

Отримано: 23.08.2018

УДК 94(477.83/86)«1916»

С. В. Олійник

ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛАХ КОСІВЩИНИ В 1916 РОЦІ

Стаття присвячена подіям Першої світової війни на Косівщині в 1916 році. В центрі уваги автора постала проблема реалізації освітньої політики російською окупаційною владою в регіоні. На основі аналізу праць істориків, залучення архівних матеріалів, робиться спроба дослідити діяльність російської окупаційної влади щодо організації навчального процесу в школах Косівщини в 1916 році.

У публікації розкриваються основні принципи та положення російської влади щодо освітньої сфери на окупованих територіях. Зазначається, що під час другої окупації, російська влада, враховуючи попередній досвід, вдалася до пом'якшення своєї політики, намагаючись уникати гострих, болючих моментів.

Відмічається, що російська окупаційна адміністрація, розуміючи усю важливість освіти, як чинника покращення її іміджу, приділила значну увагу питанню відновленню шкільного навчального процесу на підконтрольних територіях, у т.ч. і Косівщини. Новою владою було проведено значну роботу по з'ясуванню стану шкіл та реальної картини вчительського складу, яка засвідчила наявність серйозних проблем, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Автор констатує, що всі спроби російської окупаційної влади, попри всі задекларовані наміри і докладені зусилля, відновити навчальний процес у школах Косівщини в 1916 році провалилися.

Ключові слова: Косівщина, освіта, школа, російська окупація, вчителство, російська окупаційна влада, окупаційна адміністрація, інтелігенція.

Наприкінці літа 1914 року на окупованих російськими військами територіях Східної Галичини було утворено Тимчасове військове генерал-губернаторство, очолюване графом Г. Бобринським. Один із напрямів політики російської окупаційної влади передбачав входження нових територіальних придбань у загальноросійський освітній простір. З'ясування сутності цього процесу розпочалося ще в часи Першої світової війни [15]. Розробку даної проблеми було продовжено зарубіжними [1], сучасними вітчизняними [2; 3; 7; 10-14] науковцями та представниками української діаспори [4]. Однак, аналіз відповідних публікацій засвідчує, що,